

ACC. N.R. M. 6095:1-6.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Polina Andersson

Härad: Albo

Adress: Vislanda

Socken: Vislanda

Berättat av: Densamma

Uppteckningsår: 1939

Född år 1880 i Vislanda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Öppning och utkastning.
(svar på Landsmålsarkivets hantfråge-
lista 22.)

6095

1.

Lämnar på handsmåttarkivets kart-
frågelistor 2/2.

Höpsning och utkastning.

Se Höpsning.

"Höpsen bly" har förekommit här i
riket under 1700-talet och ända fram
till 1860-1870-tal. Men enligt vad
jeg har berättat, har det endast brukats
som botemedel mot gaster, d. v. s.
när en människa blivit "gastkräst"
(= gastkrämd) var för att utlösa
om det varit en var gast som den sjukas
"rått utför".

När en människa hade varit ute i skog
och marker eller vandrat på vägar natt eller
dag, man började känna sig illamående,
eller kände sig frött var mörkblåd.

i hals droppar, eller hade ryppningar,
 jäppningar eller huvudvärk, så troddes
 dem personerna "ha råkat ut för en gäst"
 eller "ha gästakrytet". Mot detta onda
 användes för i tiden flera botemedel,
 och ett bland dessa var att "stöpa"
 bly över den sjuka.

Så "stöpa bly" över den "gästakrytet"
 tillgicks så: Bly mättes i en liten järn-
 pott. Man kast på en bit av en
 sönderslagen järngryta. Sedan skulle
 den sjuka ligga baklänges i en säng,
 därifrån skulle smält bly stöpas tre gånger
 över den sjuka, nämligen en gång över
 hans huvud, en gång över hans bröst och
 en gång över hans knä, och när de
 stöptes, skulle blyet rinna igenom kilt på en
 "hällkaka" (= brödkaka med hål i

6095

3.

mitten) i vatten, som man öst i en
skål vid. Och ju taggigare blyet
blir när det stannas i vattnet, ju
farligare var gästerna som den sjukte
"råkat ut för"

= bedlid

Den man de, som stöpte över den
sjukte, skulle spåre tre gånger både
före och efter stöpingen, dyrt kunde
gästerna fara på drom.

Om liknande stöping för spådom
förkorn här i orten, har jag y'
hört berättas.

B. Uthästning.

Om slikt uthästning har jag y' hört annat
än att de skulle "kasta ut soporna"
på torsdag på grannens eller på en

46095

4.

oväns ägor, för att bli av med en kyrre
som farss i huset. Därefter tillgick så:
På skärtorsdags morgon innan solen
gick upp skulle man sopa överallt i
huset och sedan "basta ut roporna" på
sin oväns ägor, ut på någon annans
ägor, så fick denna en del kyrre, såsom
lösa, loppor eller väggloss, som man själv
hade ut skulle komma att ha i sitt hus
under året.

Budet att "basta ut vatten" efter
någon, har jag hört om också. Därefter tillgick så:
Om man misstänkte, att någons person
som kom till en, had några onda avsikter
i sitt sinne, såsom att förgöra ^{en} huset,
så de blev sjuka, eller människorna, som
voro i huset, eller förtrodda var goda
eller något annat, så skulle man för

gånges "hæsta eld och vatten" ifter denna, då han gått ut ur oss hus, så fick han ingen makt till att förgöra oss förtrolla verkens det ena eller det andra, utom då förtrollade hans frödens sin verkan.

Då de "hæsta eld och vatten" utgjordes elden av eldgylödar, och vattnet behövde endast vara en liten slump af gånge.

"Hæsta ut ifter slakt;" Däru har jag hört, att då de hade slaktat ett vinnbar atar, däru en sugga, skulle de skära av spinnarna och "hæsta ut spinnarna" ifter suggen i grässtäm i lyar, så fick de tus med gräsarna, särskilt smågräsarna.

Däru har jag hört mäten, att människ skorna skulle y^o "hæsta ut" sina naglar, när de voro anklypta, för då Frigo Fröden dessa, och i så fall fingo Fröden makt med dem.

6095

6

6.

person som gjort detta, och de bliv han antingen
förförd av Troune eller bliva hem sjuk
på ett annat sätt.

Likaså har jag hört de gamla berättas,
att man skulle "y" besta ut "sitt" her,
när man hade kommit sig; ty om jag
kunde vara särskilt skatona plöjde upp
hant och se de sitt bo därmed; så fäst
man ut i kvardet och bliv man
sörnsjuk.

Uppskriften av Fröken Birgda Anderssons
Thörda, Uslanda, född år 1880.

Uppgifterna äro från Uslanda socken i Allbo
län, Rosnabergs län. Vad jag här uppskrifvit, har
mina föräldrar på rika tid berättat för mig.
Min far var född i Uslanda år 1828, och min mor
var född år 1835 i Skatleva socken, som gränsar
intill Uslanda socken, och är belägt i Allbo
län, Rosnabergs län.

Avskrift.

ACC. N:R. M. 6095.

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson,
Härad: Allbo Adress: Vislanda.
Socken: Vislanda Berättat av: Densamma.
Uppteckningsår: 1939. Född år 1880 i Vislanda.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Svar på Landsmålsarkivets kartfrågelista 22.

Stöpning och utkastning.

A. Stöpning.

"Stöpa bly" har förekommit här i socknen under 1700-talet och ända fram till 1860-1870 talen. Men enligt vad jag hört berättas, har det endast brukats som botemedel mot gastar, d.v.s. när en människa blivit "gastakryst" (= gastkramad) eller för att utröna om det varit en svår gast som den sjuke "råkat ut för."

När en människa hade varit ute i skog och mark eller vandrat på vägar natt eller dag, men började känna sig illamående, eller kände sig trött eller mörbultad i hela kroppen, eller hade ryningar, jäsningar eller huvudvärk, så troddes den personen "ha råkat ut för en gast" eller "va gastakryst", Mot detta onda användes förr i tiden flera botemedel, och ett bland dessa var att "stöpa bly över den sjuke."

ACC. N:R. M. 6095.

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson
Härad: Allbo Adress: Vislanda.
Socken: Vislanda Berättat av: Densamma
Uppteckningsår: 1939 Född år 1880 i Vislanda.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
2.

Att "stäpa bly" över den "gastakryste" tillgick så; Bly smältes i en liten järnpotta eller helst på en bit av en sönderslagen järngryta. Sedan skulle den sjuke ligga baklänges i en säng, därefter skulle smält bly stöpas tre gånger över den sjuke, såsom en gång över hans huvud, en gång över hans bröst och en gång över hans knä, och när de stöpte, skulle blyet rinna igenom hålet på en "hålkaka" (= brödkaka med hål i mitten) i vatten, som var öst i en skål vid. Och ju taggigare blyet blev när det stelnade i vatt-net, ju farligare var gästen, som den sjuke "råkat ut för."

Den eller de, som stöpte över den sjuke, skulle spotta tre gånger både före och efter stöpningen, eljest kunde gästen fara på dem.

Om liknande stöpning för spådom förekom här i orten, har jag ej hört berättas.

B. Utkastning.

Om s.k. utkastning har jag ej hört annat än att de skulle "kasta ut soporna" på skärtorsdag på grannens eller på en oväns ägor, för att bli av med all ohyra som fanns i huset. Detta tillgick så;

ACC. N:R. M. 6095.

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson,
Härad: Allbo Adress: Vislanda.
Socken: Vislanda Berättat av: Densamma
Uppteckningsår: 1939 Född år 1880 i Vislanda.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

På skärtorsdags morgon innan solen gick upp skulle man sopa överallt i huset och sedan "kasta ut soporna" på sin oväns ägor eller på någon annans ägor, så fick denne all den ohyra, såsom löss loppor eller vägglöss, som man själv hade eller skulle komma att ha i sitt hus under året.

Bruket att "kasta eld och vatten" efter någon, har jag hört omtalas. Detta tillgick så: Om man misstänkte, att någon person som kom till en, hade några onda avsikter i sitt sinne, såsom att förgöra ens kreatur, så de blevo sjuka eller människorna, som voro i ens hus, eller förtrolla ens gröda eller något annat, så skulle man tre gånger "kasta eld och vatten" efter denne, då han gick ut ur ens hus, så fick han ingen makt till att förgöra eller förtrolla varken det ena eller det andra utan då förlorade hans trolldom sin verkan.

Då de "kastade eld och vatten" utgjordes elden av eldglöder, och vattnet behövde endast var en liten slump åt gången.

ACC. N:R. M. 6095.

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson,
Härad: Allbo Adress: Vislanda.
Socken: Vislanda Berättat av: Densamma
Uppteckningsår: 1939 Född år 1880 i Vislanda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—s—
4.

"Kasta ut efter slakt.": Däröf har jag hört, att då de hade slaktat ett svinkreatur, såsom en sugga, skulle de skära av spennarna och "kasta ut pattarna" efter suggan i grisastien i lyen, så fick de tur med grisarna, särskilt smågrisarna.

Däremot har jag hört omtalas, att människorna skulle ej "kasta ut" sina naglar, när de voro avklippta, för då togo trollen dessa. och i så fall fingo trollen makt med den person som gjort detta, och då blev han antingen förgjord av trollen eller blev han sjuk på ett eller annat sätt.

Likaså har jag hört de gamla berätta, att man skulle "ej kasta ut sitt hår, när man hade kammat sig, ty om fåglarna eller särskilt skatorna plockade upp håret och redde sitt bo därmed, så fick man ont i huvudet eller blev man sinnessjuk.

Upptecknat av Fröken Blenda Andersson, Skörda, Vislanda född år
1880.

M. 6095.

ACC. N:R.

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson
Härad: Allbo Adress: Vislanda.
Socken: Vislanda Berättat av: Densamma
Uppteckningsår: 1939 Född år 1880 i Vislanda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5.

Uppgifterna äro från Vislanda socken i Allbo härad, Kronobergs län. Vad jag här upptecknat, har mina föräldrar på sin tid omtalat för mig. Min far var född i Vislanda år 1828, och min mor var född år 1835 i Skatelöv socknen, som gränsar intill Vislanda socken, och är beläget i Allbo härad, Kronobergs län.